

מה שמו?

שמות פרק ג, יג - יד

יג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָאֱלֹהִים, הִנֵּה אֲנִי בָא אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאָמַרְתִּי לָהֶם, אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם; וְאָמְרוּ-לִי מֶה-שְּׁמוֹ, מָה אֶמַּר אֲלֵהֶם.
יד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-מֹשֶ�ה, אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה; וַיֹּאמֶר, כֹּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל, אֶהְיֶה, שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם.

רמב"ן שם פסוק יג

ואמרו לי מה שמו - הפסוק הזה אומר לך פרשני כי לא יתכן שיאמר משה ואמרו לי מה שמו להיות להם אות שיאמינו בו כי שאלת שמו ואמירתו להם אינה אות למי שלא יאמין בו מתחילה שאם ידעו ישראל אותו השם גם משה כהם ידע אותו והנה ידיעתו כידיעתם ואיננה אות ומופת כלל ואם לא שמעו בו מה הראיה שיאמינו בדבריו כלל והנה אחרי הודיעו את השם הגדול אמר והן לא יאמינו לי (להלן ד א) ואז נתן לו אותות ואמר ר"א כי שאל משה מה שם יאמר לישראל משמותיו כי באל שדי לא יעשה אותות רק בשם הגדול ואין דבריו נכונים בעיני כי עדיין לא נאמר למשה שיעשה ביציאת מצרים אותות ומופתים גדולים ונפלאים אבל שיצילם מיד מצרים ויעלם לארץ ובשם אל שדי יוכל לבא בלב פרעה להצילם וגם לנצח העמים וכבר הוציא שרה מביתו בנגעים גדולים שהביא עליו ונצח אברהם לבדו המלכים הגדולים וכל זה בעזרת אל שדי השם הנודע לאבות וככה יעשה בבנים ועוד כי יעקב אמר והיה אלהים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם (בראשית מח כא) ויוסף אמר פקוד יפקוד אלהים אתכם (שם נ כה) והנה הפקידה באלהים ולפי דעתי היה משה גם בעת ההיא אב בחכמה גדול במעלת הנבואה ודרך שאלה בקש שיודיעהו מי השולח אותו כלומר באי זו מדה הוא שלוח אליהם כענין שאמר ישעיה ועתה ה' אלהים שלחני ורוחו (ישעיהו מח טז) והנה אמר ישאלוני על שליחותי אם היא במדת אל שדי היא שעמדה לאבות או במדת רחמים עליונית שתעשה בה אותות ומופתים מחודשים ביצירה.

ספר שמות פרק ו

ב וַיִּדְבֹּר אֱלֹהִים אֶל-מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה:
ג וְאַתָּה אֶל-אַבְרָהָם אֶל-יִצְחָק וְאֶל-יַעֲקֹב בְּאֵל שְׁדֵי וְשְׁמִי יְהוָה לֹא נִזְכַּרְתִּי לָהֶם:

רמב"ן שם

וענין הכתוב כי נראה לאבות בשם הזה שהוא מנצח מערכות שמים ולעשות עמם נסים גדולים שלא נתבטל מהם מנהג העולם ברעב פדה אותם ממות ובמלחמה מידי חרב ולתת להם עושר וכבוד וכל טובה והם ככל היעודים שבתורה בברכות ובקללות כי לא תבא על אדם טובה בשכר מצוה או רעה בעונש עבירה רק במעשה הנס ואם יונח האדם לטבעו או למזלו לא יוסיפו בו מעשיו דבר ולא יגרעו ממנו אבל שכר כל התורה וענשה בעולם הזה הכל נסים והם נסתרים יחשב בהם לרואים שהוא מנהגו של עולם והם באדם עונש ושכר באמת ומפני זה תאריך התורה ביעודים שבעולם הזה ולא תבאר יעודי הנפש בעולם הנשמות כי אלה מופתים שכנגד התולדה וקיום הנפש ודבקה באלהים הוא דבר ראוי בתולדתה שהיא תשוב אל האלהים אשר נתנה ועוד אפרש זה (ויקרא כו יא ד"ה ונתתי) אם גומר ה' עלי והנה אמר האלהים למשה נראיתי לאבות בכח ידי אשר אני שודד בו המזלות ועוזר לבחירי אבל בשמי של יו"ד ה"א אשר בו נהיה כל הווה לא נודעתי להם לברוא להם חדשות בשנוי התולדות ולכן אמור לבני ישראל אני ה' ותודיע להם פעם אחרת השם הגדול כי בו אני עושה עמהם להפליא וידעו כי אני ה' עושה כל...

עין איה שבת ברכות פרק א פסקה קמב

דרכי הבטחון הם השלמות האנושי, אמנם הם נחלקים, הבטחון הפשוט אם השעה צריכה לכך שיעשה נס, או מצד האדם המעלה שראוי לכך, אבל הבטחון התמידי הוא להיות בוטח בד' שיעזרהו בהשתדלותו. והנה אצל עניני הכלל מצינו סתירות, לפעמים ההשתדלות משובחת ומחוייבת ולפעמים תחשב חסרון. למשל מצינו במלחמת הע"י היתה כולה מלאה השתדלות ע"פ ד' ולעומת זה במלחמת גדעון נאמר לו "עוד העם רב למען לא יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה לי", והוצרך למעט בהשתדלות טבעית. והדברים ניכרים שתלוי במצב המוסרי של העם, שתכלית כל סיבוב ההנהגה כולה היא להביא את אור דעת ד' במילואה לעולם, למען ימשך מזה כל הטובות הזמניות והנצחיות הנמשכות מידעת ד' לאמתתה.

והנה כשהאדם או העם בכללו עומד במצב מוסרי גבוה, אז הלא מהנהגה הטבעית שהולכת אחוזה עם סדרי החיים האנושיים, יכיר ביותר יד ד', כדברי הר"ן בדרשותיו ע"פ "ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה וזכרת את ד' אלקיך כי הוא הנותן לך כח כו", שבהתבונן האדם כי החיים הטבעיים וכל מסיבותיהם, הכל ערוכים מאת ד' ית' לתכלית הנשגב של השלמות האנושית, הנה יותר יכיר את קונו כשמשפיק לו צרכיו בדברים טבעיים, שצריך ע"ז השתדלות רבה מצדו בחכמה ובדעת ובכח גופני ונפשי. והנה יד ד' אתו על כל פרט מפרטי תנועותיו וימינו תסעדהו, הלא יתקרב יותר בזה אל ציור השלמות, מאלו יעשה לו נס בפעם אחת להמצא לו מחסורו. ע"כ אמר "ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי". ובציור בהבנה אמתית כמה כח וכמה עוצם יד צריך עד כדי לבא לידי חיל זה, ולכל תנועה קלה עזרת ד' דרושה, אז ע"ז ימשך מה שאמר "וזכרת את ד' אלקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל".

אמנם בנפול העם ממעלתו ונשקע בהבלי החומר ואל פועל ד' לא יביט, אז בהרבותו השתדלות לא יכיר כלל יד ד' ויאמר כי ידי הושיעה לי, ולא יבא בהנהגה טבעית אל שלמותו. ע"כ היו הניסים מחוייבים ומוכרחים בתחילת הכרת דעת ד' בישראל "כי נער ישראל ואוהבהו", אהבת הנער והילד הוא הנהגה כזאת שלגדול אינה בכלל הנהגת האהבה. למשל אהבת הנער תהי' כשיתן אביו מחסורו משלו, ושל הילד הקטן תהי' כשיתן ג"כ לתוך פיו, ושל הגדול תהי' האהבה כשימציא לו מעמד שיוכל להנות מיגיע כפו וחריצותו. ע"כ משובחים מאד הם הניסים בזמן ילדות האומה, והביאו את התכלית של דעת ד' וקרבתו, מה שלא היתה ההנהגה הטבעית יכולה להביא בשום אופן. אבל בהיות העם נעלה בהכרתו, אז טוב מאד שיתרגל בהנהגה שתביא אותו להחליף כח ולעסוק בשלמות וחריצות, בהרמת קרנו בכל הפרטים החמרים והמוסריים, מפני שיוכל כבר לשאוב דעת את ד' ממקור הטבע התמידי, "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה וגו'". ע"כ במלחמת העי, שכבר היו ישראל מלומדים בניסים, ודעת ד' היתה קרובה ללבבם, היה דבר טוב ושלמות במה שעסקו הם עצמם בהצלחתם. כי בודאי שלמות גדול הוא לאדם בהיותו עסוק לבדו בהצלחתו, כדברי הג"ר סעדי' ז"ל שאם הי' שלמות להשיג שלמות בלא השתדלות היתה הנהגת השי"ת לנו ג"כ שלמות הנפש בלא השתדלות של תורה ומע"ט. אמנם בימי גדעון שירד העם פלאים במצבו הרוחני ושכח אל מושיעו, לא היתה ההנהגה הטבעית לישועתו מביאה אל המטרה, ע"כ הי' צריך למעט בהשתדלות טבעית, וכביאור הפסוק "למען לא יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה לי". ומעתה נבין שלפי מצב המוסרי של ישראל אחר ימי אחז, שהיתה רבה העבודה ע"י השתדלות הרעה לשכח את העם את שם ד' ית' ואת תורתו, מצא שאפי' ההשתדלות הלאומי שהיא משובחת בכל עת, הזמן גרמא להנהיג שיהי' כל הבטחון על השי"ת כי לא יטוש את עמו, למען ישוב העם להרגיש יד ד' אשר עליהם, ע"כ במפלתן של סנחריב אמר אני אין בי כח לא לדרוף ולא להרוג אלא אני ישן על מטתי ואתה עושה. ומניעת הכח היתה מניעה של כח מוסרי שבכלל ישראל בעת ההיא, שלא ישיג תכליתו כ"א ע"י נס גלוי של מניעת כל השתדלות.

והנה גאולתן של ישראל בכל דור בעת צרתם, וכן הגאולה העתידה, אפשר היא שתהי' התחלתה בניסים ונפלאות, כימי צאתך מארץ מצרים, או שתהי' ההתחלה טבעית כדחז"ל בכמה מקומות, שתהי' הצלחתן של ישראל קמעא קמעא. ולפי דברינו הדבר תלוי במצבן של ישראל הרוחני, כי בהיותו דבקים ביראת ד' בשמירת המצות ותלמוד תורה, שמזה יתיישרו המדות ונועם האמונה ודעת ד' ימלא את הלב, אז הוא שלמות גדולה תחשב אם נהי' אנחנו העוסקים במצוה זו של הרמת קרן ישראל. ובודאי תפארת גדולה והדר לאומי הוא לנו בהיותנו אנחנו העוסקים בבנין בית ישראל, מצד שלמותינו הלאומי שנמשך מזה ושלמות העולם כולו. אמנם אם מצב ישראל הוא בשפל, בהיותם רחוקים מתורה ומדעת ד', אין התכלית נמצא ע"י גאולה טבעית כלל, וצריך הטוב המעוּת לבא בהתחלתו ג"כ ע"י גאולה ניסית. ודברים טבעיים לא יצליחו במצב כזה, פן יגרמו הריסה יתירה במצב המוסרי שהוא התכלית.

והנה אם נהי' זכאים, לפ"ז תוכל להיות מצדינו הגאולה טבעית ובאה ע"י השתדלותינו, והניסים יבאו עכ"פ להשלמת האנושיות הרחוקה בכללה מדעת ד', טרם תגלה לה הניסיות. או גם להשלים אותנו במעלה יותר גבוהה ונכבדה.

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-מֹשֶׁה, אֲהִיָּה אֲשֶׁר אֲהִיָּה;

...הכונה להם בזה כי משה אמר לפניו יתברך ואמרו לי מה שמו שיגיד להם השם שיורה הוראה שלמה על המציאות ועל ההשגחה והקב"ה השיבו למה זה ישאלו לשמי אין להם צורך לראיה אחרת כי אהיה עמהם בכל צרתם יקראוני ואענם והיא הראיה הגדולה שיש אלהים בישראל קרובים אלינו בכל קראנו אליו ויש אלהים שופטים בארץ וזה פירוש נכון באגדה זו ועוד אמר כיוצא בזה במדרש אגדה (מנורת המאור הראשון פרק הצדקה) ומהו אהיה אשר אהיה כשם שאתה הווה עמי כך אני הווה עמך אם פותחין את ידיהם ועושין צדקה אף אני אפתח את ידי שנאמר יפתח ה' לך את אוצרו הטוב (דברים כח יב) ואם אינן פותחין את ידיהם מה כתוב שם הן יעצור במים ויבשו וגו' (איוב יב טו)

ועוד דרשו רבי יצחק אמר אמר לו הקב"ה למשה אמור להם אני שהייתי ועכשיו אני הוא ואני הוא לעתיד לבא לכך כתוב כאן אהיה שלש פעמים (שמו"ר ג ו) וביאור דעת רבי יצחק כי בעבור שהזמן העובר והעתיד כלו בבורא בהוה כי אין חליפות וצבא עמו ולא עברו מימיו כלום לפיכך יקרא בו כל הזמנים בשם אחד מורה חיוב המציאות והרב אמר במורה הנבוכים (א סג) הנמצא אשר הוא נמצא כלומר ראוי המציאות יבאר להם כי יש נמצא ראוי להמצא שלא היה נעדר ולא יהיה נעדר